

„petulans, lascivus, petulcus“, vagyis: pajkos, pajzán, hanem „effrenus, effrenatus“, azaz: féktelen, zabolátlan jelentése is egyaránt járatos volt. Ez pedig igen közel van az „akaratos“ értelemhez. A jelentésbeli rokonság megállapítása e szerint könnyen menne, csak az a baj, hogy nem lehet igazolni az alaki leszármazást. Én legalább a szóvégi *j ~ gy* hangmegfelelést egyelőre nem tudom elfogadható analógiákkal valószínűvé tenni.

RÉTHEI PRIKKEK MARIÁN.

„Micsoda fel ment volt.“ E mondat Mikes Törökországi Leveleiben (13. lev.) fordul elő s egy mézszárosra vonatkozik, kit a szultán nagyvezérré tett s utóbb azután elcsapott. *Micsoda fel ment volt*, mondja róla Mikes.

En ezt a *felment* szót nem régiben (Vö. MNy. 2:340) igenévnék véltem s mint ilyet „parvenu“-nek magyaráztam. (Pl. „micsoda elzüllött, micsoda felkapaszkodott, micsoda meggazdagodott volt“ s több efféle). Bevallom, hogy tévedtem!

Mikesnél ugyanis az egész hely így hangzik:

„Micsoda nagy magosságról esett le! Ha meg tekinttyük, hogy mézszáros volt, azt mondhattuk, hogy nem nagyot esett; de azt kell néznünk, hogy *micsoda fel ment volt*, és fejdelmek rendin volt; úgy meg láttuk, hogy mélységben esett.“

Mikes itt a „magasra emelkedést“ és „a magasból való leesést“ állítja egymással szembe: micsoda magasra ment volt és micsoda mélyre esett le! Ő azt a gondolatot, hogy „micsoda *magasra* ment volt“, e szavakkal fejezi ki: „micsoda *fel* ment volt“. Nála tehát a *fel* határozó szó — s ebben tévedtem — nem pedig igekötő. Igaz, hogy az igekötő mindig határozó szó, de a határozó szó nem mindig igekötő. Így van ez a jelen esetben is. Valamint a „Micsoda magasra ment volt“ mondatban a *magasra* határozó, de nem igekötő, szint-úgy a „Micsoda fel ment volt“ mondatban is a *fel* határozó, de nem igekötő.

De hiszen a *fel* mikor igével áll, mint itt, értelmi kapcsolatban, igekötő szokott lenni. Mi fosztja meg őt most e tulajdonságától? Mi teszi ezt? A jelzője: a *micsoda* teszi. Ez a jelző ugyanis nem vonatkozik az egész „felment volt“-ra, sem a „felment“-re, hanem csakis a *fel* határozó szóra.

Ez a *fel* nincs tehát a *ment*-tel igekötői viszonyban s nem is írható vele egybe, hanem külön kell tőle választani. Így tett Arany János is, mikor a *fel* határozót a *nagy* jelző által nyomósabbá akarta tenni. T. i. nem így írta:

„Nehogy az olvasó *nagy felcsigázza* kíváncsiságát“,
Hanem így (Bol. Ist. 73):

„Nehogy az olvasó *nagy-fel* csigázza kíváncsiságát.“
s a János királyban (3. felv. 3. szín) sem így:

„Nagy *felvan* a nap,“

hanem így:

„Nagy-*fel* van a nap.“

Látni ebből, hogy a határozó szót, ha jelzője van, nem szabad igekötőnek tekinteni s így nem is szabad az igével összeírni.

Nemcsak én tévedtem tehát, mikor a Mikes mondatában a *felment* szót igenévnék tartottam, hanem tévedtek azok is (Toldy,

NySz. és Nyr. 36:323), kik a *fel*-t itt igekötőnek nézve, a *ment*-tel egy kalap alá fogták s egy szóba írták össze. Mikes mondatát a NySz. besorozhatta volna a *megy*, a *fel*, de leghelyesebben a *micsoda* czikkbe, csak éppen oda nem lett volna szabad besoroznia, a hova valósággal besorozta, t. i. a *fölmegy* czikkbe. Hiszen az ilyen besorozás és csoportosítás mellett, a *felment* valójában nem is tekinthető egyébnak, mint igenévnak, mert hiszen, ha össze van írva, a „micsoda“ jelző csakis a *felment*-re érthető s nem érthető a szó egyik felére: a *felre*. A „lekváros barátfülé“-nél is a „lekváros“ jelző az egész szóra értendő, nem pedig a szó egyik felére. SZILY KÁLMÁN.

ADATOK NYELVÜNK TÖRTÉNETÉHEZ.

Felválasztás. A magyar végházakban a XVI. században a fizetéssel sok baj volt. Néha 30—40 hónapon át sem kaptak a katonák zsoldot. A magyar vitézek ilyenkor magyar levelet írtak a királyhoz és fizetésüket követelték. Ha ez sem használt, következett a „felválasztás“. A vitézek tisztjeik közül egyet választottak, hogy a királynál személyesen adja elő panaszukat, s hogy a fizetést részükre kierőszakolja. Az ilyen felválasztás, különösen Rudolf idejében, napirenden volt. Íme egynéhány adat. A kanizsai vitézek írók 1576-ban Ernő főherczegnek: „kenzeritetenk az my nagy szwksegwnknek miata egy barátunkat feolsygedhez *fely valasztany*, ky keoztwnk vott és minden nyomorusagunkath megh tuggia bezelleny feolsyged eleott. Azert mind feyenkent kychyn es nagy, az egez magyar sereg lovag, gyalog *fely valasztottuk* Silko Menyhart feolsyged hiw szolgajat.“ (Köz. pénz. levélt. Hung. 14370. f. 1576. nov. 26.) Ugyanezek a kanizsai vitézek írók 1576. decz. 20-án: „Feolsegednek kegyelmes urunk immar egynehanzor levelwnkbe meg jelentettek mynden nyomorusagunkat nagy bewseggely, most lattiuk, hogy mynd keonyeorgeswnk, mynd keoltsegwnk heaba valo. Az my atyankfiath kyt *fely valasztottunk* vott felsegedhez Silko Menyhartot, az is heaban keolteotte ely penzwnket“ (u. o. 14371. f.). Csesznekről írja 1577. június 8-án Ogronffy István: „im az eő feölseghe zolgay *valasztottanak fel* the Nagyságodhoz Gyergy deakoth harmad maghawal, ezek mind fejenkynt bwchwznak az nagy fyzetetlensegnek myatta, kyt the N. eő maghoktwl nywabban megh erthy“ (u. o. 14372. f. 1577.). A lévai vitézek 1577. ápril 11-én szintén azt írók a királynak, hogy „imar mynd az vitezlew nep es az gyalogok az nagy zwksegh, fizetetlenseghe es ehsegh mya mynd fel zendwlték es semmikepen tova nem akaryak varnya, nem is varhattiak, el keserettek az nagy fizetetlenseghe mya“... „Im egy atyankfiat is kwltwk fel feolsegedhez Buczyay Andrast, etteol az mi atyankfiathwl bewsegesen izenthwnk feolsegednek“ (u. o. 14372. f.). Ha magát a felválasztó szót a lévaiak nem említik is, de, mint látjuk, itt is csak felválasztásról volt szó. — A latin nyelvű irásokban is igen gyakran előfordul a felválasztás ténye. Így például 1571. márczius 20-án írja Forgách Simon főkapitány: „communi omnium voluntate elegerunt ad Majestatem V. Paulum Perney, per quem voluerunt ipsimet Majestati V. suam necessitatem, qua extreme premuntur, proponere“ (Köz. pénz. lev. Hung. 14359. fasc.).